

DOMINIK FLISIAK

Instytut Historii UJK w Kielcach (student)

Działalność anarchistów z lat 1926–1932 w świetle zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach

Słowa kluczowe: anarchizm, terror, Kielce, państwo, policja

Key words: anarchism, terror, Kielce, state, police

Streszczenie: Anarchizm, będący jednym z odłamów skrajnej lewicy, był nurtem funkcjonującym w międzywojennej Polsce, w tym w województwie kieleckim. Nie cieszył się zbyt dużym poparciem społecznym w przeciwieństwie do m.in. Polskiej Partii Socjalistycznej czy Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”. Duża część materiałów odnosząca się do działalności Anarchistycznej Federacji Polski w Kielcach była autorstwa pracowników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które były wysyłane do wojewodów. Wyjątek stanowią dwa pisma funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji w Kielcach dotyczące funkcjonowania anarchistów w województwie. Jedno z nich pochodzi z 1928 r. a drugie z 1929 r. Warto zaznaczyć, że w artykule zostaną scharakteryzowane także podstawy ideologiczne anarchizmu.

Abstract: Anarchism, a splinter of the extreme Left, was in operation in the interwar Poland, including Kielce Voivodship. It did not enjoy much support, unlike for example the Polish Socialist Party or the “Wyzwolenie” [“Liberation”] Polish People’s Party. A large proportion of materials on the activities of Poland’s Anarchist Federation in Kielce were authored by the staff of the Home Office and sent out to respective Voivods. Exceptions are two letters by officers of the Kielce Poviats Police Constabulary, concerning the operations of anarchists in the voivodship (one from 1928, the other from 1929). It is worth noting that, following Poland’s 1989 democratic transformation, among the newly formed groups there were some that drew on the ideas of anarchism.

Anarchizm powstał w latach sześćdziesiątych XIX wieku. Podstawą tego ruchu jest założenie, że najważniejszą rzeczą jest suwerenność każdego człowie-

ka¹. Powinien być on wolny od władzy państwa, którego jednym z założeń jest stosowanie przymusu, co godzi w niezależność jednostki. Państwo jest organizacją hierarchiczną i przez to narusza równość każdej osoby. Zwolennicy anarchizmu negowali sens wyborów, ponieważ wybrana władza miała być swoistą dyktaturą większości nad mniejszością². Uważali, że państwo powinno być zastąpione przez organizacje, w których członkostwo było dobrowolne. Jednym ze współtwórców anarchizmu był ziemianin i oficer armii carskiej Michał Bakunin (1814–1876). Początkowo działał on w ramach I Międzynarodówki i współpracował z Karolem Marksem. W 1864 roku powołał do życia własną organizację Bractwo Międzynarodowe, a w 1868 roku. Alians Demokracji Socjalistycznej. Bakunin uważał, że istnienie państwa jest czymś nienaturalnym³. Stanowione przez rządzących prawo miało na celu ograniczanie wolności obywateli. Państwo miało zostać zlikwidowane przez rewolucję robotników i chłopów, a następnie zastąpione przez ponadpaństwowe zrzeszenia chłopskie oparte na federacji związków produkcyjnych robotników. W przeciwieństwie do marksizmu Bakunin chciał dokonać wyzwolenia jednostki, a nie warstw społecznych⁴. Jego zwolennicy proponowali wspólną walkę przedstawicieli poszczególnych warstw o zniesienie państwa. Stało to w opozycji do twierdzeń marksistów, którzy uważali, że istnieje konflikt między kapitalistami (wyzyskiwaczami) a proletariuszami, czyli wyzyskiwanymi⁵. Bakunin był przyjacielem Polaków, zwłaszcza w okresie powstania styczniowego i zwolennikiem współpracy między narodami słowiańskimi⁶. Oprócz Bakunina osobami, które współtworzyły ideę anarchizmu, byli: Pierre Proudhon (1809–1865) oraz Piotr Kropotkin (1842–1921). Proudhon był francuskim socjalistą, który opowiadał się za zniesieniem systemu walutowego i ograniczeniem własności prywatnej. Sprzeciwiał się rewolucji proletariatu, gdyż uważał, że tylko współpraca pomiędzy poszczególnymi warstwami społecznymi może urzeczywistnić jego idee⁷. Kropotkin pochodził z rodziny rosyjskich arystokratów i był oficerem. Krwawe stłumienie powstania zabajkalskiego przez wojsko rosyjskie spowodowało⁸, że stał

¹ R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2003, s. 254.

² Tamże, s. 255.

³ Tamże, s. 262.

⁴ *Dialogi. O anarchizmie, anarchii i granicach wolności*, red. Z. Buchalska, Warszawa 1981, s. 12.

⁵ J. Stalin, *Anarchizm czy socjalizm?*, Warszawa 1949, s. 68.

⁶ *Początki anarchizmu polskiego. Rys historyczny z wyborem publikacji źródłowych*, oprac. D. Kaczmarek, Poznań 2004, s. 6.

⁷ *Dzieje myśli, pomysł, układ i tekst* Jan Tomkowski, Warszawa 1997, s. 231.

⁸ Walki wywołały w dniach 24-28 czerwca 1866 r. polscy zesłańcy z powstania styczniowego. Zakończyło się ono klęską Polaków. Zob.: H. Skok, *Polacy nad Bajkałem 1863–1883*, Warszawa 1974.

się przeciwnikiem caratu. Był także przeciwny stosowaniu przemocy i wierzył, że ludzka natura „jest dobra”⁹. Proponował m.in. zniesienie podziału pracy, który miał być zastąpiony ideą społecznej kooperacji i powszechną własnością środków produkcji.

Jednym z odłamów anarchizmu był i nadal jest anarchosyndykalizm¹⁰. Do jego twórców należał Francuz Georges Sorel (1847–1922), który był przeciwnikiem demokracji parlamentarnej. Według niego państwo powinno istnieć, ale bez partii politycznych, rządu z ministerstwami¹¹. W opozycji do Kropotkina uważał, że człowiek nigdy nie przestanie konkurować z przyrodą¹². W kwestiach gospodarczych chciał, by kontrolę nad środkami produkcji i ich dystrybucją przejęły związki zawodowe, które miały współpracować ze sobą na bazie federacji. Proponował, by robotnicy w walce o swoje prawa sięgali po strajk. Uważał, że głównymi przeciwnikami robotników są kapitaliści i inteligencja. W ramach swojej działalności politycznej Sorel współpracował m.in. z Polakiem Edwardem Abramowskim (1868–1918), filozofem i psychologiem¹³. Jedną z pierwszych organizacji związaną z syndykalistami, a później z anarchistami była francuska centrala związkowa Confederation Generale du Travail¹⁴.

Początków polskiego anarchizmu można dopatrywać się wśród najbardziej radykalnej, prospołecznej części Wielkiej Emigracji, która opuściła Królestwo Polskie po przegranym powstaniu listopadowym (1830–1831). Założona w 1835 roku w Londynie organizacja Gromady Ludu Polskiego¹⁵ proponowała m.in. uspołecznienie własności prywatnej i zniesienie przywilejów stanowych. Przedstawiciel polskiego mesjanizmu i anarchizmu chrześcijańskiego Ludwik Królikowski (1799– ok. 1880), którego ojciec pochodził z Kielecczyny, uważał, że możliwe jest zbudowanie Królestwa Bożego na ziemi pod warunkiem zniesienia własności prywatnej, zaprowadzenia powszechnego braterstwa między ludźmi i odrzucenie wszelkiej władzy, która nie pochodziła od Stwórcy¹⁶. Swoje tezy zawarł w pismach „Polska Chrystusowa” (1842–1846) i „Zbratanie” (1847–1848).

Pierwsze polskie organizacje anarchistyczne zaczęły powstawać w latach siedemdziesiątych XIX wieku. W Zurichu w 1872 roku zainicjowało swoją dzia-

⁹ Cyt. za: *Studia z dziejów polskiego anarchizmu*, red. E. Krasucki, M. Przyborowski i R. Skrycki, Szczecin 2011, s. 96.

¹⁰ Istnieje także m.in. anarchizm indywidualistyczny, komunistyczny i kolektywistyczny. R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny*, s. 258–266.

¹¹ *Dzieje myśli*, s. 231.

¹² *Studia z dziejów*, s. 108.

¹³ R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny*, s. 268.

¹⁴ *Studia z dziejów*, s. 97.

¹⁵ *Początki anarchizmu*, s. 6.

¹⁶ Tamże, k. 6.

łałność Polskie Towarzystwo Socjalno-Rewolucyjne. Z kolei na przełomie XIX/XX wieku idee tego odłamu lewicy dotarły do polskich oraz żydowskich mieszkańców zaboru rosyjskiego. Rewolucja w Rosji carskiej z lat 1905–1907 przyczyniła się do czasowego wzrostu popularności organizacji anarchistycznych, które rozwinęły się m.in. w Łodzi, Białymstoku, Grodnie oraz Siedlcach¹⁷.

W listopadzie 1918 roku po 123 latach niewoli państwo polskie odzyskało niepodległość. Anarchiści byli jedną z grup politycznych, która w odrodzonej Polsce działała nielegalnie. Tak jak działacze Komunistycznej Partii Robotniczej Polski anarchiści krytykowali poszczególne rządy, zarzucając im prześladowanie klasy robotniczej¹⁸. Na początku drugiej połowy lat dwudziestych XX wieku doszło do konsolidacji grup anarchistycznych. W sierpniu 1926 roku podczas I Konferencji Krajowej powstała Anarchistyczna Federacja Polski (AFP) skupiająca różne stronnictwa tego odłamu lewicy. Jej organami informacyjnymi był m.in. „Głos Anarchisty” oraz „Walka Klas”. Przedstawiciele AFP współpracowali z organizacjami, które nawiązywały m.in. do idei przedstawianych przez Sorela. Wśród nich była m.in.: Generalna Federacja Pracy, Związek Związków Zawodowych oraz Związek Młodzieży Demokratycznej¹⁹. Ich wybitnymi działaczami byli: Kazimierz Zakrzewski, Jerzy Szurig oraz Adolf Samuela. Anarchistyczna Federacja Polski istniała do momentu wybuchu (w 1939 r.) II wojny światowej²⁰.

Materiały dotyczące anarchizmu, znajdujące się w Archiwum Państwowym w Kielcach, pochodzą z dwóch źródeł. Pierwszym z nich są poszczególne odpisy autorstwa pracowników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Były one wysyłane do wojewodów i zawierały informacje o decyzjach podejmowanych na poszczególnych zjazdach stronników AFP. Drugim są pisma Komendy Powiatowej Policji Państwowej Wydziału Śledczego w Kielcach²¹ do Starosty Powiatowego w tym mieście.

¹⁷ Zob.: D. Grinberg, *Publikacje zebrane*, Zielona Góra 1997 oraz J. Szwankowski, *Czy Tuchola może stać się Mekką anarchistów? Kilka refleksji nad życiem i dziełem Johanna Holzmanna (1882–1914)*, w: *Studia z dziejów*, s. 78–86.

¹⁸ Niektórzy z anarchistów po 1922 r. wyjechali do Francji. Stworzyli tam własne wydawnictwo „Nowa Europa”. Zob. więcej: P.L. Marek, *Na krawędzi życia. Wspomnienia anarchisty z lat 1943–44*, Kraków 2006 oraz M. Przyborowski, *Wydawnictwo „Nowa Epoka” 1924–1930*, „Biuletyn Poznańskiej Biblioteki Anarchistycznej” 2007, nr 5.

¹⁹ *Studia z dziejów*, s. 109–110.

²⁰ W ramach Polskiego Państwa Podziemnego istniała 104 Kompania Związku Syndykalistów Polskich, którego członkowie brali udział w powstaniu warszawskim. Zob.: S. Śmigieński, *Na barykadach Starówki. 104 kompania ZSP-AK w Powstaniu Warszawskim*, Warszawa 1992.

²¹ Urzędował on przy ulicy Mickiewicza 2.

Pierwsza informacja jest związana z I Konferencją Krajową, zorganizowaną na początku drugiej połowy 1926 roku, na której podjęto próby sformułowania programu. W styczniu następnego roku został on ogłoszony, a jego założenia ideowe dotyczyły następujących kwestii:

- Krytyka rządów sanacji, tj. stronników Józefa Piłsudskiego, którzy zaczęli sprawować władzę po przewrocie majowym w 1926 roku. Anarchiści twierdzili, że Piłsudski zawiódł rodaków, zwłaszcza robotników, którzy mieli nadzieję na poprawę wewnętrznej sytuacji w Polsce. W przeciwieństwie do Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) nie uwierzyli w realną zmianę sytuacji. W opinii zwolenników AFP rządu Piłsudskiego w kwestii praw robotników nie różniły od tych, którzy wcześniej sprawowali władzę²². Podkreślali fakt, że zarówno przed, jak i po przewrocie majowym nadal wśród więźniów politycznych byli przedstawiciele tego nurtu politycznego, m.in. Anna Lewinówna.
- Niechęć wobec istnienia państwa, które zawsze miało stać na drodze do rozwoju większości społeczeństwa, w tym warstwy robotników. Istnienie państwa miało przynosić korzyści wyłącznie wąskiej grupie, która trzymała w swych rękach dobra wszystkich obywateli. Parlamentaryzm był gwarantem utrzymania dotychczasowego stanu rzeczy, a do jego zadań należało stosowanie terroru wobec tych środowisk, które chciały polepszyć los najuboższych
- Wskazanie elementów, które były podstawami funkcjonowania państwa, tj. militarystyki, nacjonalizmu oraz klerykalizmu²³. Pierwszy z nich miał być siłą, na którym miała opierać się potęga państwa, zwłaszcza w zakresie stosowania przymusu. Miała ona być stale zwiększana, co objawiało się poborem do służby wojskowej oraz nakładaniem podatków, z których wpływy miały wspierać modernizację armii. Podatki uderzały we wszystkie warstwy społeczne, a zwłaszcza w najmniej zarabiających. Anarchiści uważali, że pobyt w koszarach ze względu na panującą tam dyscyplinę ma negatywny wpływ na żołnierzy, którzy mieli stawać się osobami bezwzględny i ślepo wypełniającymi rozkazy. Twierdzili, że każda akcja zbrojna, mająca przynieść wolność i swobody obywatelskie, ma na celu tylko jej ograniczenie lub zniesienie, a także bezsensowny przelew krwi. Z kolei nacjonalizm – jako forma rasizmu i nienawiści między poszczególnymi narodami – miał służyć rządzącym tylko wyłącznie do realizacji ich założeń. Aktywiści AFP uważali, że współpraca między poszczególnymi

²² APK, SPK I, sygn. 365, *Referat Bezpieczeństwa. Anarchistyczna Federacja Polski*, k. 3-4.

²³ Tamże, k. 2.

społecznościami może mieć miejsce tylko wówczas, kiedy zniesiony zostanie wyzysk. Powinien on być zastąpiony współpracą kulturowo-intelektualną. Anarchiści w swoim programie postulowali wolność religijną, jednocześnie dostrzegali analogie między tymi fundamentalistami religijnymi (klerykałami), którzy uważali, że człowiek wobec Boga jest niczym, z tymi, którzy za dogmat uważali tezę, że ludzkość nie może istnieć bez państwa²⁴. Potępiali wspólnoty religijne, które otrzymywały korzyści finansowe za współpracę z państwem.

Zaznaczono główny cel anarchizmu, jakim miała być rewolucja społeczna. Miała ona zburzyć dotychczasowy ład, w którym istniała wąska grupa osób bogatych i rzesze biednych. W tym celu należało zlikwidować wszelkie formy ucisku społecznego i wprowadzić rady chłopskie, robotnicze i gospodarcze. W celu zwiększenia poparcia członkowie AFP mieli m.in.:

- a) Organizować strajki i w nich uczestniczyć. Do zadań anarchistów należało tworzenie grup samoobrony, których celem miało być niedopuszczanie do rozbijania zgromadzeń, np. przez policję.
- b) Stosowanie w miejscach pracy działań o charakterze sabotażowym, np. wolniejsze, niedokładne wykonywanie poleceń. Miało to uzmysłwić pracodawcom możliwość oporu pracowników zagrożonych zwolnieniem.
- c) Oddolne stworzenie w każdym zakładzie pracy związków zawodowych i kooperatyw, które nie miały być związane z żadną partią. Miały być one otwarte dla każdego robotnika bez względu na przynależność narodową czy wyznawaną wiarę²⁵. Stronnicy AFP uważali, że dotychczasowe związki zawodowe zbyt mocno uzależniły się od stronnictw politycznych, przez co przestały dbać o prawo robotników²⁶.
- d) Tworzenie grup przeznaczonych dla młodych ludzi, w których mieli być zapoznawani z ideałami anarchizmu.
- e) Stosowanie antymilitarnej propagandy. Miała ona być prowadzona poprzez agitację antywojenną, uchylanie się od pełnienia służby wojskowej, a w razie wybuchu konfliktu uczestniczenie w strajku powszechnym.

Wyżej przedstawiony program wzbudził wśród aktywistów AFP spore kontrowersje. Podczas II Konferencji Krajowej, która odbyła się w październiku 1927 roku, decyzje podjęte w sierpniu poprzedniego roku zostały anulowane²⁷.

²⁴ Tamże, k. 3.

²⁵ Tamże, k. 6.

²⁶ W kwestii tej zasadniczo różnili się od komunistów, którzy byli za tym, by członkowie partii mieli wpływ na funkcjonowanie zrzeszeń robotników. J. Stalin, *Anarchizm czy socjalizm?*, s. 63.

²⁷ APK, SPK I, sygn. 365, *Referat Bezpieczeństwa. Anarchistyczna Federacja Polski*, k. 21.

Została wówczas przyjęta Deklaracja Ideowa AFP²⁸ oraz szereg uchwał dotyczących prowadzenia działalności politycznej.

W maju 1931 roku odbył się I Krajowy Zjazd AFP. Był on spowodowany m.in. potrzebą przyjęcia ostatecznego kształtu programu oraz oceną dotychczasowego rozwoju AFP²⁹. Zebrani wysłuchali sprawozdań Sekretariatu i Organizacji Miejskowych. W przyjętych deklaracjach potępiono wzrost wyzysku robotników, wzmagającą się falę „reakcji” oraz „faszyzmu”, która miała objawiać się terrorem wymierzonym w przeciwników politycznych sanacji i w Ukraińców. Stwierdzono również, że rządzący Polską zwolennicy Piłsudskiego są faszystami, którzy przy „akompaniamencie katowanych w więzieniu, masakrowanych na ulicach, konających z głodu”³⁰ i za pomocą haseł odwołujących się do ponadpartyjnej pracy nad dobrem ojczyzny chcą wzmocnić swą pozycję. Skrytykowano również wzrost wydatków na armię. Oceniono to jako wstęp do zniszczenia klasy robotniczej za pomocą wywoływania antagonizmów między poszczególnymi narodami. Ta ostatnia kwestia miała być wspierana przez właścicieli fabryk, folwarków oraz kopalń. Zwolennicy AFP ogłosili, że jako anarchiści-syndykaliści będą bezkompromisowymi pionierami w walce ze zmniejszaniem świadczeń socjalnych, przy jednoczesnym zwiększaniu godzinowego wymiaru pracy robotników³¹. Mieli opierać się na walce klas, prowadzonej w miejscach pracy i na ulicy. Jej zwieńczeniem miało być zwycięstwo ciemionych przez państwo i kapitalizm. Zgromadzeni anarchiści w rezolucji pt. „Faszyzm i Demokracja” stwierdzili, że partia Centrolew³² jest nastawiona wyłącznie na odzyskanie dawnych profitów, wynikających ze sprawowania władzy. Stronnictwo to miało mieć związki z burżuazją/kapitalizmem oraz faszyzmem (socjalfaszyzmem)³³. Zgromadzeni stwierdzili, że Centrolew oszukuje swych zwolenników, twierdząc, że jest ugrupowaniem prodemokratycznym i antyfaszystowskim. Miało ono na celu zdobycie większej liczby aktywistów oraz uniemożliwienie stworzenia prawdziwego bloku, wymierzonego w ugrupowania skrajnie nacjonalistyczne. Dlatego osoby sprzeciwiające się niszczeniu wolności powinny stworzyć ruch anarchosyndykalistyczny,

²⁸ Jej treść została przedstawiona w aneksie.

²⁹ APK, SPK I, sygn. 365, k. 21.

³⁰ Cyt. za: tamże, k. 21.

³¹ Tamże, k. 22.

³² Centrolew był sojuszem ugrupowań sprzeciwiających się sanacji. Skupiał on aktywistów Polskiej Partii Socjalistycznej, Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”, Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś”, Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji oraz Narodowej Partii Robotniczej. Istniał od 1929 do 1932 r. W wyniku m.in. konfliktów wewnętrznych upadł. Zob.: A. Czubiński, *Centrolew. Kształtowanie się i rozwój demokratycznej opozycji antysanacyjnej w Polsce w latach 1926–1930*, Poznań 1963.

³³ APK, SPK I, sygn. 365, k. 23.

robotniczo-chłopski, rewolucyjny, wymierzony w istnienie państwa. W trakcie tego spotkania dotknięta została kwestia stosunku AFP do nielegalnie działającej Komunistycznej Partii Polski (KPP). Anarchiści skrytykowali komunistów za to, że chcą wprowadzić dyktaturę proletariatu³⁴ i zlikwidować własność prywatną. Ich działania miały doprowadzić do zaprzepaszczenia owoców lewicowej rewolucji i stworzenia centralistycznego i biurokratycznego państwa „robotniczego”³⁵. Względem obywateli było tak samo opresyjne jak państwo kapitalistyczne. Członkowie AFP skrytykowali aktywistów KPP za działalność wymierzoną w stronnictwa rewolucyjne, co oznaczało, że dla komunistów ważniejsze są sprawy ich partii, a nie całej klasy robotniczej. Anarchiści uważali, że rewolucja, która tworzy na gruzach starego państwa nowe, przestaje być wolnościowym zrywem i w związku z tym zaczęli przygotowywać swych zwolenników do podwójnej walki. Po pierwsze – przeciwko przedstawicielom kapitalizmu, w celu powołania do życia ustroju związanego z Wolnymi Radami Delegatów Robotniczych i Chłopskich. Po drugie – przeciw komunistom, którzy na wyzwolone masy społeczne chcieli nałożyć kajdany nowej niewoli, jakim była ich ideologia.

Warto podkreślić, że z końca lat dwudziestych XX wieku pochodziły dwa meldunki funkcjonariuszy policji dotyczące możliwego funkcjonowania anarchistów w województwie kieleckim. Z dnia 20 grudnia 1928 roku znalazła się informacja przekazana przez funkcjonariuszy policji do starostwa, w którym informowali, że w stolicy województwa kieleckiego nie ma struktur AFP³⁶. Dnia 2 maja 1929 roku Starostwo Powiatowe w Kielcach otrzymało od Komendy Powiatowej Policji Polskiej Wydziału Śledczego w Kielcach wiadomość, wedle której dnia 1 maja 1929 roku we wsi Morawica posterunkowy Jan Kaleta znalazł zawieszony na topoli „sztandar koloru czarnego z rysunkiem pośrodku trupiej głowy na dwóch puszczelach skrzyżowanych oraz napisem »Śmierć Ciemiężcom«, nad trupią głową cyfra 1929, zaś pod spodem litery F.R.”³⁷. Podejrzenia dotyczące dokonania tego czynu zostały skierowane na Stanisława Cieślaka. Był on wówczas pomocnikiem sekretarza Urzędu Gminnego w Morawicy. Miał to uczynić w ramach zemsty za zatrzymanie Zygmunta Cieślaka, mieszkańca Białogonu i członka KPP. Obydwaj panowie pochodzili z powiatu radomskiego i najprawdopodobniej byli ze sobą spokrewnieni³⁸. Śledztwo prowadzone w tej sprawie nie wskazało winnych zaistniałej sytuacji³⁹. Można przypuszczać, że był to jedyny incydent do-

³⁴ J. Stalin, *Anarchizm czy socjalizm?*, s. 80.

³⁵ APK, SPK I, sygn. 365, k. 23.

³⁶ APK, SPK I, sygn. 365, k. 10.

³⁷ Cyt. za: APK, SPK I, sygn. 365, k. 13.

³⁸ Tamże, k. 13.

³⁹ APK, SPK I, sygn. 365, k. 15.

tyczący działalności anarchistów na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku województwie kieleckim. O tym wydarzeniu nie wspomniała „Gazeta Kielecka”. Jej redaktorzy nadmienili tylko, że z okazji święta robotników w miejscowościach województwa kieleckiego odbyły się pochody. Jeden z nich miał miejsce w Chmielniku, gdzie wystąpił burmistrz miasta oraz poseł PPS Waław Łopacki⁴⁰. Z kolei w Kielcach odbył się pochód socjalistyczny, który zakończył się dwoma przemówieniami przy ulicy Sienkiewicza na rogu Wesolej. Obydwa wydarzenia miały zgromadzić niewiele osób⁴¹.

Anarchizm, będący jednym z odłamów skrajnej lewicy, był nurtem funkcjonującym w międzywojennej Polsce, w tym w województwie kieleckim. Nie cieszył się zbyt dużym poparciem społecznym w przeciwieństwie m.in. do Polskiej Partii Socjalistycznej czy Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”. Znacząca część materiałów odnosząca się do działalności AFP była autorstwa pracowników Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które wysyłano do wojewodów. Wyjątek stanowią dwa pisma funkcjonariuszy Komendy Powiatowej Policji w Kielcach dotyczące funkcjonowania anarchistów w województwie. Jedno z nich pochodzi z 1928 a drugie z 1929 roku. Warto zaznaczyć także, że w okresie Polski Ludowej anarchizm – tak jak inne niekomunistyczne ugrupowania polityczne – nie mógł działać legalnie⁴². Dopiero na początku 1989 roku, wraz pojawieniem się symptomów zwiastujących możliwość demokratyzacji kraju, środowiska anarchistów zaczęły się uaktywniać. Dotyczyło to również miasta Kielc, gdzie sympatycy anarchistów zaczęli wydawać własne pismo „Lokomotywa bez nóg”⁴³. W ramach swojej działalności anarchiści wydawali gazety uliczne „Weź to do ręki” oraz „Gazeta uliczna”.

DEKLARACJA

Przyjęta na konferencji przedzjazdowej Anarchistycznej Federacji Polski (AFP) dnia 16 listopada 1927 r.

AFP opiera się na ideologii anarchizmu, jako ruchu społecznego wyzyskiwanych i uciskanych mas pracujących tj. robotników, chłopów, bezrolnych i małorolnych i nieuprzy-

⁴⁰ „Gazeta Kielecka” 1929, nr 36 (z 9 maja), s. 3.

⁴¹ „Gazeta Kielecka” 1929, nr 35 (z 5 maja), s. 2.

⁴² O odradzającym się ruchu anarchistów po 1980 r. zob.: R. Antonów, *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wrocław 2004.

⁴³ W zasobie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach znajdują się egzemplarze tego pisma z lat 1996–2002.

wilejowanych pracowników umysłowych i dąży do obalenia drogą rewolucji socjalnej, obecnego kapitalistyczno-państwowego ustroju społecznego.

Stojąc na stanowisku walki klas, AFP łączy w niej pojęcia walki mas proletariackich o ich wyzwolenie całkowite z zaprowadzeniem ustroju wolności politycznej i równości ekonomicznej dla całego społeczeństwa – innymi słowy – walczy o społeczeństwo bezklasowe.

AFP uważa, że istnienie kapitalizmu jest niemożliwe bez istnienia państwa i że istnienie państwa musi mieć, jako odpowiednik ekonomiczny, istnienie kapitalizmu prywatnego lub państwowego. Wobec tego uważa, że osiągnięcie wyzwolenia mas pracujących jest związane nie tylko z obaleniem kapitalizmu, lecz również z równoczesnym obaleniem państwa.

AFP wypowiada się przeciwko wszelkim formom państwowym ustroju społecznego po Rewolucji Socjalnej – chociażby, jako zjawisko t.zw. „okresu przejściowego”. Jest bezwzględnie przeciw wszelkim dyktaturom i uważa, że budownictwo społeczeństwa socjalistycznego według zasad anarchistycznych musi dla pomyślnego rozwoju Rewolucji zacząć się od pierwszej chwili jej zwycięstwa.

AFP dąży do ustroju społecznego, opartego na zasadach komunizmu bezpieczeństwa. Budowa tego ustroju opiera się na wolnych Radach Robotniczych i Chłopskich oraz innych instytucjach, wyłonionych przez masy i znajdujących się pod ich bezpośrednią kontrolą. Wszystkie te instytucje powiązane są ze sobą na zasadach autonomii i skoordynowane w swej działalności w obrębie federacji gminnej krajowej i międzynarodowej.

AFP propaguje walkę klasową w myśl zasad bezpośredniej akcji rewolucyjnej, zmierzającą do przyspieszenia wybuchu Rewolucji Socjalnej. Zwalcza: parlamentaryzm, partie polityczne, centralizm w organizacjach robotniczych, nacjonalizm, klerykałizm oraz militarystykę.

AFP stoi na stanowisku niezależności ruchu zawodowego/rewolucyjnego syndykaliizmu/ i jako organizacja w tym sensie do niego się ustosunkowuje. Uważa za swój obowiązek zbliżenie ruchu zawodowego do zasad rewolucyjnej akcji bezpośredniej i anarchizmu, będąc jednak przeciwko kierowaniu nim przez jakąkolwiek organizację czy partię polityczną.

Jako swe główne zadanie do czasu wybuchu Rewolucji Socjalnej AFP uważa: 1/ propagandę swych zasad ideologicznych i taktycznych wśród mas robotniczych, chłopskich i inteligencji pracującej i skupienie ich pod swoimi sztandarami; 2/ zbliżenie ruchu zawodowego proletariatu wiejskiego i miejskiego do zasad rewolucyjnej akcji bezpośredniej i federalizmu oraz oddziaływanie na inne kierunki robotnicze; 3/ branie udziału we wszystkich przejawach walki robotniczo-chłopskiej, zarówno o zdobycze ekonomiczne jak i polityczne swobody, zaostrowanie przeciwieństw i podkreślanie za każdym razem klasowe tło społeczne tej walki i wskazując, jako jej cel ostateczny – obalenie ustroju kapitalistyczno-państwowego drogą Rewolucji Socjalnej i zbudowanie ustroju Wolnych Rad Robotniczo-Chłopskich, 4/ głosi walkę z militarystyką przez propagandę w wojsku, propagandę strajku powszechnego na wypadek wojny i przez niszczenie składów amunicji.

AFP uważa za główne zadanie organizacji anarchistycznej podczas Rewolucji Socjalnej umożliwić zwycięstwo Rewolucji przez: 1/ stanie na straży, by Rewolucji nie opanowały rewolucyjne kierunki państwowe; 2/ żywy przykład twórczej pracy anarchistycznej, 3/ zastosowanie zasad równości ekonomicznej i wolności politycznej w życiu społecznym natychmiast po zwycięstwie Rewolucji Socjalnej. Walkę z kontrrewolucją należy prowadzić drogą powszechnego uzbrojenia mas pracujących, w miarę możliwości i stosunkowo do potrzeby, skoordynowanego przez Rady Delegatów Żołnierzy, działając w porozumieniu z Radami Robotniczo-Chłopskimi. Zupełna gwarancja obrony Rewolucji da się osiągnąć jedynie wraz z owocnym rozwiązaniem twórczych ekonomiczno-społecznych zadań Rewolucji.

AFP jest organizacją federalistyczną grup, opierającą się na uzgodnionej linii ideologicznej i taktycznej, będącą obowiązującą wytyczną jej działalności. Podstawą działalności organizacji jest inicjatywa grup, podlegająca w kwestiach natury nielokalnej i nieprzewidzianych przez obowiązującą linię logiczną i taktyczną – kontroli całej organizacji⁴⁴.

⁴⁴ Cyt. za: APK, SPK I, sygn. 365, k. 19-20.